

дозволяють наблизитися до усвідомлення того, що при обранні тієї чи іншої концептуальної моделі правоохоронних органів у діяльності української міліції завжди буде актуальною як проблема визначення детермінант правопорушень з боку особового складу, так й проблема їх превенції.

Список літератури: 1. Annual Report and Accounts of the independent Police Complaints Authority. 1 April 2000-31 March 2001. London. 2. Shielded from justice: Police brutality and accountability in the United States, The Human Rights Watch, N.Y., June 1998. 3. Judith Cotton and David Povey. Police Complaints and Discipline, London, 1998. 4. Аалберс М.М., Ван де Бунт Х.Г., Ван дер Лаан П.Х. Тенденции развития преступности и уголовной юстиции в Нидерландах // Криминологические исследования в мире. М., 1995. 5. Матюхіна Н.П. Поліція Великобританії: сучасні тенденції розвитку та управління. За заг.ред. О.М.Бандурки. Х., 2001.

Надійшла до редколегії 20.04.04

І.А. Фоліс

ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ І ОПЕРАТИВНИХ ПРАЦІВНИКІВ (З ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ)

Нормативно-правова база української держави останнім часом інтенсивно вдосконалюється, зміцнюється законність і правопорядок, посилюється охорона конституційних прав та свобод громадян, але криміногенна обстановка продовжує залишатися складною. Удосконалюється професіоналізм злочинців, виникають нові види злочинних посягань, раніше не відомих правоохоронній практиці та юридичній науці України, зростає організована злочинність, розширюється масштаби загальної злочинності, що характерно практично для всіх галузей суспільного життя України.

Саме тому при розбудові громадянського суспільства держава повинна приділяти особлива увага правоохоронним органам, основними завданнями яких в попередженні та припиненні правопорушень є швидке і повне розкриття злочинів; викриття винних; встановлення об'єктивної істини; охорона прав, свобод і законних інтересів громадян та юридичних осіб; забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожен, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний; виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів.

Успішність вирішення вказаних завдань, що зазначені кримінально-процесуальним законодавством України, ефективність розкриття, розслідування та запобігання злочинів значною мірою залежить від узгоджено-організованої взаємодії слідчого з працівниками органів дізнання взагалі і оперативними працівниками зокрема. Взаємодія саме з останньою категорією працівників органів дізнання в ході досудового слідства у справі створює умови для глибокого і всебічного дослідження обставин злочину, сприяє успішному виявленню злочинних зв'язків обвинуваченого і в той же час запобігає виникненню безпідставних підозр відносно невинних осіб.

Взаємодія у роботі слідчого і оперативних служб, яка забезпечує спільність слідчих дій та оперативно-розшукових заходів при розслідуванні злочинів, базується на:

- чітко встановленому законом розмежуванні їх компетенції, що є гарантом ефективного виконання слідчими та оперативними працівниками своїх обов'язків, спрямованих на розслідування та розкриття злочинів;
- узгоджених діях на місці події з метою виявлення та закріплення слідів злочину, розшуку та затримання злочинця, для чого, як правило, створюються слідчо-оперативні групи, в діяльності яких керівну роль займає слідчий, який організовує і визначає напрямки її роботи;
- спільній участі у розробці плану розслідування по справі і плану окремих, найбільш складних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів;
- систематичному обміні інформацією про стан виконання спільних планів та обставинах, що стосуються злочину, який розслідується, і особи, яка його скоїла.

Сутність взаємодії полягає заоснованому на діючому законодавстві узгодженні діяльності слідчих і оперативних працівників, спрямованому на розкриття конкретного злочину та здійснення шляхом найбільш доцільного поєднання методів та засобів, що застосовуються при проведенні слідчих дій та проведенні оперативно-розшукових заходів.

На думку Гуткіна І.М., взаємодія – це засноване на законі співробітництво самостійних не підпорядкованих один одному органів, при якому вони діють узгоджено, доцільно поєднуючи притаманні їм різні способи, засоби та методи.

Розглядаючи поняття взаємодії слідчого і оперативних служб, слід зазначити, що це оснований на взаємодопомозі процес співробітництва вказаних суб'єктів кримінального судочинства, спрямований на організацію та поєднання, відповідно до чинного законодавства, притаманних їм методів та засобів з метою забезпечення виконання завдань, зазначених в кримінально-процесуальному законодавстві України.

Вивчення правових підстав взаємодії слідчого і оперативних підрозділів міліції в аспекті вимог сучасної практики показує недосконалість процесуального забезпечення, в зв'язку з чим у практичній діяльності існують значні недоліки в організації і тактиці такої взаємодії. У зв'язку з відсутністю належного оперативного супроводження розслідування кримінальних справ, тобто неефективністю взаємодії слідчого і оперативних працівників органу дізнання, у розслідуванні кримінальних справ допускається тяганина, втрачається своєчасність забезпечення достатньою доказовою базою у розслідуваних кримінальних справах.

На погляд автора, одною з головних причин відсутності належної взаємодії є неспівпадання інтересів працівників слідчого апарату та оперативних підрозділів міліції. Відсутність спільної зацікавленості призводить до розбіжностей між слідчим та оперативним працівником при оцінюванні необхідності виконання слідчих та оперативно-розшукових дій. Оперативний працівник, як правило, не пов'язаний з розслідуванням кримінальної справи в процесуальному плані, а тому не може собі уявити рівень вимог суду до всебічності і об'єктивності розслідування кримінальної справи. На

відміну від оперативного працівника, слідчий підходить до вирішення цих питань більш свідомо та об'єктивно. Направляючи кримінальну справу до суду, слідчий чітко розуміє, що без з'ясування тих чи інших обставин злочинну кримінальну справу буде повернуто на додаткове розслідування. А оперативний працівник, вважаючи, що злочин розкрито, а значить всебічно і якісно розслідувано, вирішує, що направлені слідчим йому на виконання доручення, пов'язані лише з тим, що слідчий на всяк випадок страхує себе.

Відсутність спільної зацікавленості між слідчим та оперативними працівниками викликає те, що показником роботи слідчого стала кількість направлених до суду кримінальних справ, а показником роботи оперативного працівника – кількість розкритих злочинів. Так, встановивши та затримавши особу, яка вчинила певний злочин, оперативний працівник вважає даний злочин розкритим, а свою роботу завершеною. На його думку, визнання даною особою своєї вини є достатнім для пред'явлення їй обвинувачення та направлення кримінальної справи до суду. Він не усвідомлює, що недостатність доказів у кримінальній справі унеможливує повно та всебічно дослідити всі обставини справи, пред'явити особі обвинувачення, скласти обвинувальний висновок та направити справу до суду.

Так як розслідування кримінальних справ обмежено строками, то слідчі вимушені направляти до суду кримінальні справи з недостатньою доказовою базою, покладаючись на те, що і на суді особа, притягнута до кримінальної відповідальності, буде визнавати свою вину та суд, враховуючи це, винесе вирок. Але здебільшого обвинувачувані, ознайомившись по закінченню досудового слідства з матеріалами кримінальної справи, розуміють, що доведення їх вини у справі недостатнє, а тому під час судового розгляду таких справ, доказова база яких є слабкою, підсудні від даних ними в ході досудового слідства показань відмовляються та свою вину не визнають. У результаті такі кримінальні справи повертаються судами на додаткове розслідування за відсутністю достатності доказів. Таким чином, умовою якісного та своєчасного розслідування кримінальних справ є добре узгоджена та налагоджена взаємодія слідчого і оперативних підрозділів органу дізнання.

Отож, зрозуміло, що сучасна практика потребує здійснення спільної, протягом всього розслідування, добре організованої діяльності слідчого та оперативних працівників. Професіоналізм злочинів зростає і розкриття багатьох з них вимагає від слідчого чи особи, яка проводить дізнання, узгоджених і різноманітних, дозволених законом, комплексних дій. Тільки поєднавши процесуальні та оперативно-розшукові функції, можливо досягти успішного вирішення труднощів, що виникають на шляху розкриття та розслідування злочинів.

Постає питання, якщо взаємодія слідчого і оперативних підрозділів міліції мають таке велике значення для вирішення головних завдань, які відображені у ст. 2 КПК України та інших нормативно-правових актах, то чому кримінально-процесуальне законодавство України не містить такого поняття, як «взаємодія». Дослідження правової основи взаємодії слідчого і оперативних працівників, а саме законів та підзаконних нормативних актів України, що регламентують діяльність органів слідства і дізнання та визначають зміст і форму їх взаємодії, показує, що поняття взаємодії у таких

документах згадується мимохідь і у загальних рисах. При цьому слід зауважити, що Кримінально-процесуальне законодавство України не визначає прав і обов'язків як працівників слідчого апарату, так і працівників оперативно-розшукових підрозділів, а взаємодія, перш за все, передбачає чітке розмежування їх повноважень. Правова регламентація їх взаємодії повинна базуватися з одного боку на повноваженнях слідчого, а з іншого – на обов'язку оперативно-розшукових підрозділів проводити процесуальні та непроцесуальні дії за дорученнями слідчого. Отже, правові норми, що регламентують взаємодію слідчого та оперативних працівників, створюють певну систему правовідносин між вказаними суб'єктами кримінального судочинства і повинні служити вирішальним фактором узгодження їх діяльності та усунення всіх можливих протиріч між ними.

Аналізуючи законодавство України, на якому базується діяльність слідчих та оперативних працівників, необхідно зазначити, що за своїм змістом діяльність оперативних служб носить інформаційно-пошуковий та пізнавальний характер, тоді як діяльність слідчого, здебільшого, є доказовою та правозастосовною. Дані, здобуті оперативними службами, не завжди використовуються правосуддям як докази, вони допомагають зорієнтуватися при побудові версій і визначити коло певних слідчих дій, які необхідно провести. Своєчасне отримання слідчим від оперативно-розшукових органів необхідної інформації надає можливість перевірити її процесуальними заходами та оформити в установленому законом порядку як докази.

Крім того, слід відрізнити такі поняття, як оперативно-розшукові заходи та розшукові дії. Так, оперативно-розшукові заходи спрямовані на виявлення злочинів та встановлення осіб, що їх вчинили. Здійснення даних заходів регулюється відомчими нормативними актами, вони належать виключно до компетенції оперативно-розшукових органів. Кримінально-процесуальний закон не регламентує порядок їх провадження і не вказує на їх види.

Розшуковими діями є дії по розшуку значимих для розслідування осіб або предметів. Здійснення розшукових дій належить як до компетенції слідчих, так і до компетенції оперативних працівників. Слідчий є основним суб'єктом взаємодії, він виконує організаційну роль, насамперед, від нього залежить забезпечення всебічності та об'єктивності розслідування і саме слідчий несе відповідальність за якість проведення слідчих дій та за повноту, всебічність і об'єктивність розслідування злочинів. При провадженні досудового слідства він самостійно приймає рішення про спрямування слідства та про виникнення слідчих дій, визначає коло таких дій і вирішує, чи доручати ці дії оперативним службам, чи виконувати їх самому. Види і зміст оперативно-розшукових заходів визначає орган, що виконує доручення слідчого на проведення певних розшукових дій. Оперативний підрозділ самостійно визначає, що йому зробити для виконання завдання слідчого і може не узгоджувати із слідчим методи та засоби оперативного характеру, до яких він буде вдаватися.

Але знову постає питання, чи вправі слідчий давати оперативним службам вказівки, направлені на проведення оперативно-розшукових заходів, що не врегульовано належним чином у законодавстві і при його вирішенні на практиці виникає багато проблем. Однозначної відповіді в чинному за-

конодавстві не має, можна сподіватись, що ця проблема буде розв'язана в новому кримінально-процесуальному кодексі, проект якого розглядається у Верховній Раді України.

До того ж, між кримінально-процесуальним законом України та законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» відсутній зв'язок у питанні стосовно використання даних оперативно-розшукової діяльності у процесі розслідування. Прогалини в законодавстві доводиться заповнювати наказами, інструкціями та рішеннями колегії МВС України, спільними наказами Генерального прокурора, Міністра внутрішніх справ України, Голови Служби безпеки України та іншими підзаконними відомчими актами.

На підставі всього вище викладеного можна зробити наступний висновок: необхідність взаємодії слідчого з оперативними підрозділами цілком очевидна, вона дозволяє у найбільш повному обсязі використовувати специфічні знання, можливості і сили як слідчого, так і оперативних працівників, зосередити зусилля на найбільш важливому напрямку – попередженні і розкритті злочинів та їх розслідуванні. На великий жаль, у практичній діяльності взаємодія слідчого і працівників оперативних служб не досягає такого рівня результативності, що відображається на загальному стані охорони громадського порядку та боротьби з злочинністю. Відбувається це, насамперед, з причин недосконалості правового регулювання взаємовідносин слідчого і оперативного працівника.

Надійшла до редколегії 02.04.04

В.В. Олішевський

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ, ВЧИНЕНОГО З КОРИСЛИВИХ МОТИВІВ

У процесі розслідування злочинів будь-якого виду вирішуються як загальні завдання, передбачені кримінально-процесуальним законодавством, так і конкретні, окремі, які не менш істотно впливають на умови, характер, зміст і кінцеві результати роботи слідчого у кримінальній справі.

При розробці методики розслідування окремого виду злочинів необхідно враховувати, що єдиний і безупинний процес розслідування складається з декількох самостійних етапів. У кримінальному процесі і криміналістиці під етапом розуміється відносно самостійний період розслідування кримінальної справи, у межах якої поряд із загальними вирішуються конкретні, окремі завдання, пов'язані з розкриттям злочину. З урахуванням значимості етапів розслідування для розробки окремих криміналістичних методик деякі автори включають їх у систему принципів окремих методик розслідування злочинів [1, с.274-283].

Вперше ідею про необхідність розподілу процесу розслідування злочинів будь-якого виду на два етапи – початковий і наступний – сформулював Р.С. Белкін. На його думку, важливими завданнями початкового етапу розслідування є: 1) орієнтація особи, яка проводить розслідування, в обставинах скоєної злочинної події, з'ясування фактів, що підлягають дослідженню по справі, одержання вихідних даних для розгорнутого планування розслі-